

УДК 636.082:001(09)(477)

DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.63.01>

ІСТОРИЧНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНСТИТУТУ РОЗВЕДЕННЯ І ГЕНЕТИКИ ТВАРИН ІМЕНІ М.В.ЗУБЦЯ НААН (до 101-річчя організації зоотехнічного відділу Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції)

М. В. ГЛАДІЙ¹, Ю. В. ВДОВИЧЕНКО², С. І. КОВТУН², Ю. П. ПОЛУПАН²,
І. С. БОРОДАЙ³, О. І. КОСТЕНКО¹

¹Національна академія аграрних наук України (Київ, Україна)

²Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (Чубинське, Україна)

³Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-5506-7139> – М. В. Гладій

<https://orcid.org/0000-0001-9272-9672> – Ю. В. Вдовиченко

<https://orcid.org/0000-0002-5492-882X> – С. І. Ковтун

<https://orcid.org/0000-0001-7609-2739> – Ю. П. Полупан

<https://orcid.org/0000-0001-6639-9200> – І. С. Бородай

irinaboroday@ukr.net

Мета статті – висвітлити основні організаційні етапи становлення та творчі пошуки зоотехнічного відділу Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції, а також створених на його базі дослідних підрозділів як предтечі формування наукового потенціалу Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН. *Методи дослідження* – загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація), спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний), джерелознавчий. *Наукова новизна статті* полягає в узагальненні творчих здобутків учених зоотехнічного відділу, що знайшли широке практичне застосування у галузі тваринництва СРСР та УРСР. Показано, що їх зусиллями розроблено регіональні системи та методики ведення селекційно-плеїнної роботи на основі використання методів внутрішньопорідної селекції та обґрунтовано ефективність міжпорідного схрещування як ефективного засобу вдосконалення сільськогосподарських тварин. Визначено хімічний склад і поживну цінність кормів Правобережного Лісостепу УРСР та запропоновано способи зростання їх продуктивної дії. Кормову базу тваринництва інтенсифіковано на основі розроблення і впровадження зеленого конвеєру та технологій силосування кормових культур. Розроблено норми й раціони годівлі й відгодівлі різних видів і вікових груп сільськогосподарських тварин. Доведено, що вченими зоотехнічного відділу та його правонаступниками здійснено вагомий внесок у розвиток методологічних основ зоотехнічної науки, який позначився у розробці ефективних методів оцінки плеїнної цінності тварин, методу спрощеного бонітування худоби, методики ввідного схрещування порід, способів спрямованого вирощування і стимуляції функції живлення та обміну речовин у молодняку, прийомів зростання продуктивної дії корму, методів визначення вмісту жиру в молоці та вовні та ін.

Ключові слова: тваринництво, плеїнна справа, годівля сільськогосподарських тварин, біотехнологія відтворення, штучне осіменіння, Київська дослідна станція тваринництва «Терезине», Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН

HISTORICAL COMPONENTS OF SCIENTIFIC POTENTIAL FORMATION OF THE INSTITUTE OF ANIMAL BREEDING AND GENETICS NAMED AFTER M.V.ZUBETS OF NAAS

(to the 101st anniversary of the organization of the zootechnical department of the Kyiv Regional Agricultural Research Station)

M. V. Hladii¹, Yu. V. Vdovychenko², S. I. Kovtun², Yu. P. Polupan², I. S. Borodai³, O. I. Kostenko¹

¹National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

²Institute Animal Breeding and Genetics nd. a. M.V.Zubets of NAAS (Chubynske, Ukraine)

³National Scientific Agricultural Library NAAS (Kyiv, Ukraine)

The purpose of the article is to highlight the main organizational stages of establishment and creative searches of the zootechnical department of the Kiev Regional Agricultural Experimental Station, as well as the research units created on its basis as the forerunners of the formation of the scientific potential of the Institute of Animal Breeding and Genetics named after M.V.Zubets of NAAS. Research methods – general scientific (analysis, synthesis, classification), special historical (problem-chronological, comparative-historical), source study. The scientific novelty of the article lies in the generalization of the creative achievements of the scientists of the zootechnical department, which have found wide practical application in the field of animal husbandry in the USSR and the Ukrainian SSR. It is shown that their efforts have developed regional systems and methods of selection and breeding work based on the use of methods of intrabreeding selection and substantiated the effectiveness of interbreeding as an effective way of farm animal pedigree improvement. The chemical composition and nutritional value of forages from the Right-Bank Forest-Steppe of the Ukrainian SSR have determined, and methods for increasing its productive action have proposed. The fodder base of animal husbandry based on the introduction of a green conveyor and technologies for ensiling fodder crops has intensified. Norms and rations for feeding and fattening different types and age groups of farm animals have developed. It is proved that the scientists of the zootechnical department and its successors made a significant contribution to the development of the methodological foundations of zootechnical science, which affected the development of effective methods for assessing the breeding value of animals, the method of simplified grading of livestock, the method of introductory crossing of breeds, ways of directed breeding of animals and stimulation of the development of the nutritional function and metabolism of young animals, methods of increasing the efficiency of feed, methods for determining the fat content in milk and wool, etc.

Keywords: animal husbandry, breeding work, feeding of farm animals, biotechnology of reproduction, artificial insemination, Kyiv Research Station of Animal Husbandry "Terezine", Institute of Animal Breeding and Genetics named after M.V.Zubets of NAAS

Вступ. У становлення та розвиток наукових основ тваринництва суттєвий внесок зробили вчені зоотехнічного відділу Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції (ККСГДС) та утвореної на його базі Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» (КДСТ). До золотого фонду вітчизняної зоотехнії відносимо розроблені ними регіональні системи та методики ведення селекційно-племінної роботи на основі використання методів внутрішньопорідної селекції і міжпорідного схрещування, оптимізовані норми та раціони годівлі різних видів сільськогосподарських тварин, основи техніки та технології штучного осіменіння, способи зростання продуктивної дії кормів та зоохімічного аналізу продукції тваринництва. Колективом КДСТ організовано племінний завод зі стадом сментальської худоби – одним із найбільш продуктивних у колишньому СРСР. Вчені Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН пишаються тим, що є правонаступниками не тільки КДСТ, а й першочергово зоотехнічного відділу ККСГДС, у формуванні наукового потенціалу установи завдячують творчим здобуткам своїх попередників.

Окремі аспекти багатогранної діяльності зоотехнічного відділу та створеної на його базі дослідної станції знайшли відображення у дослідженнях К. І. Вересенка, В. М. Дзюбанова,

М. А. Кравченка, В. П. Бурката, І. С. Бородай та інших авторів [2, 3, 4, 7, 9]. Однак до цього часу комплексного вивчення їх наукового доробку, популяризації найбільш вагомих творчих здобутків проведено не було.

Мета дослідження – висвітлити основні організаційні етапи становлення та наукові пошуки вчених зоотехнічного відділу ККСГД, а також утворених на його базі дослідних підрозділів, обґрунтувати їх значення для практичних потреб тваринництва. Дане дослідження набуває особливої актуальності, оскільки в минулому році виповнилося 100 років від заснування цього відомого галузевого наукового осередку, що вимагає додаткових історичних розвідок, проведення репрезентаційних заходів з увіковічення пам'яті окремих учених, що стояли біля витоків становлення вітчизняної зоотехнії.

Матеріали та методи дослідження ґрунтуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, системності, комплексності, науковості, багатофакторності та всебічності. Для відтворення основних сегментів наукової діяльності зоотехнічного відділу ККСГДС використано загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація, типологізація), міждисциплінарні (структурно-системний) та спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний) методи. Застосовано також методи джерелознавчого та архівознавчого аналізу. Джерельну базу дослідження склали рукописні (архіви) та друковані документи (статистичні матеріали, наукові праці).

Результати дослідження. Ідея створення сільськогосподарської дослідної станції на Правобережжі України виникла в 1910 р., офіційне рішення про її відкриття прийнято в 1914 р. Київським і Подільським губернськими земствами та Департаментом землеробства. Виділено кошти на придбання земельних ділянок біля Білої Церкви, в урочищі «Роток» та біля Києва на Батієвій горі. Проте у зв'язку з початком Першої Світової війни дослідну станцію вдалося відкрити лише в 1917 р. На початку її діяльності проводилися польові дослідження з агрохімії, прикладної ботаніки, метеорології та ґрунтознавства. Восени 1921 р. сформовано зоотехнічний відділ, яким завідував талановитий учений, професор В. П. Устьянцев. З 1912 р. він також очолював кафедру спеціального скотарства, а з 1921 р. – загального скотарства Київського політехнічного інституту (КПІ). Розробив програму та методику експедиційного обстеження тваринництва Київської та Подільської губерній. У 1920 р. його обирають деканом агрономічного факультету КПІ [5]. У подальшому бере активну участь у створенні на його базі Київського сільськогосподарського (КСГП) та Київського ветеринарно-зоотехнічного інститутів (КВЗІ), що поклало початок становленню вищої зоотехнічної освіти в Україні. Значних здобутків досягає як науковий консультант Носівської та Поліської сільськогосподарських дослідних станцій. Однак найбільш вагомою була його роль у становленні зоотехнічного відділу ККСГДС. За його керівництва в 1922 р. С. В. Серапін, К. І. Вересенко, М. І. Матієць провели перші дослідження з силосування соковитих кормів, а в 1925–1926 роках – кукурудзи. Значної уваги надавали біологічній обробці соломи шляхом додавання до соковитого корму 10–15% подрібненої соломи для поліпшення поживної цінності. В. П. Устьянцевим та М. І. Матійцем проведено дослідження зі згодовування вико-вівсяної суміші, С. В. Серапіним вивчено ефективність штучних пасовищ при відгодівлі худоби. Весною 1923 р. побудовано перший корівник і закуплено 27 корів та бугая білоголової української породи на станції Голендри Вінницької області. Основними джерелами комплектування стада симентальської худоби були тварини з НСГДС, а також невелика група чистопорідних сименталів, завезена в 1928 р. з Баварії. Власне остання, у складі 3 бугаїв, 11 корів і телиць, відіграла значну роль у формуванні стада. В 1923–1927 роках закуплено 15 корів білоголової української породи червоної масті, які стали родоначальницями майбутніх родин. У 1924 р. побудовано свинарник і придбано гніздо свиней на Носівській сільськогосподарській дослідній станції (НСГДС), П. В. Стелецький і Д. К. Білогуб провели дослідження з відгодівлі свиней [9].

У 1926 р. на базі зоотехнічного відділу ККСГДС сформовано підвідділи великої рогатої худоби та свинарства, діяльність яких спрямовували на вдосконалення продуктивних якостей найбільш поширених у зоні діяльності станції симентальської та білоголової української порід

великої рогатої худоби; великої білої породи свиней. У жовтні 1926 р. відділ перевели у с. Терезине, яке стало базою для забезпечення тварин власними кормами. Упродовж наступних двох років додатково відкрили підрозділи птахівництва, вівчарства, кормовиробництва та кормовикористання, зоогієни, колективних дослідів. У підрозділі великої рогатої худоби на чолі з В. П. Устьянцевим працювали С. В. Серапін та В. Н. Назаренко, М. Г. Ласкавий і В. М. Святненко; у підрозділі свинарства під керівництвом А. П. Редькіна – І. І. Невжинський, М. М. Ларіонова та В. І. Кирсанов. У підрозділі птахівництва виконували дослідження В. С. Мілоченко та Н. П. Черпацька, вівчарства – К. І. Козлов; кормовиробництва і кормовикористання – К. І. Вересенко і С. С. Мережко; зоогієни – А. К. Скороходько; колективних дослідів – Д. К. Білогуб [11, арк. 12]. З 1929 р. зоотехнічний відділ ККСГД очолив А. П. Редькін, цього самого року на його базі організували Київську зоотехнічну дослідну станцію (КЗДС). Племінний радгосп «Терезине» водночас був експериментальною базою і племінним господарством з розведення симентальської та білоголової української порід. У 1933 р. племгосп передали Наркомзему СРСР, а дослідну станцію підпорядкували Наркомзему УСРР. Організацію і управління племінними господарствами до 1932 р. здійснювали, з одного боку, Всесоюзна рада колгоспів, з іншого, – заснований у липні 1930 р. Всесоюзний тваринницький центр, які підпорядковувалися НКЗ СРСР. До середини 1930 р. керівними організаційними центрами також були Об'єднання радянських господарств УСРР та центр тваринницької кооперації «Добробут». Кращі племінні радгоспи в 1932 р. були об'єднані в Український племінний трест). У 1938 р. господарство перевели у відання Наркомзему СРСР, а станція так і залишилася у підпорядкуванні Наркомзему УСРР і експериментальну роботу проводила на основі домовленості з адміністрацією радгоспу [3].

Першим директором КЗДС призначили А. П. Редькіна – відомого вченого у галузі свинарства. По закінченню Харківського землеробського училища він завідував зоотехнічним відділом НСГДС, брав участь у поліпшенні місцевих порід свиней через їх схрещування з великою білою породою англійської селекції. Під його керівництвом виведено лінії Чинара 16, Єрмака та родини Каїри, Мотрони, Геби, Гейші та ін. На базі КЗДС зібрано незначне поголів'я племінних свиней, що залишилися після громадянської війни, яке й стало основою для створення державного племінного розплідника (ДПР). Ученим відпрацьовано систему раціонального використання кращих тварин, організовано цілеспрямоване вирощування молодняку, зроблено заходи масового поліпшення галузі. Співробітники відділу здійснювали методичне керівництво племінною роботою з розведення місцевих порід, виведення на основі цілеспрямованого добору та підбору ліній і родин з високими показниками продуктивності, оплати корму та скороспілості. Провели досліди з вирощування молодняку, ефективності використання концентрованих кормів у поєднанні з зеленими та соковитими кормами тощо [4].

Співробітники відділу великої рогатої худоби на чолі з професором В. П. Устьянцевим здійснювали роботу з поліпшення продуктивних якостей симентальської та білоголової української порід. Ученим проведено спеціальне обстеження білоголової української худоби, яку він вважав добре пристосованою до розведення в умовах України. Ця робота окрім практичного значення була важлива ще й у методичному плані, оскільки вперше було застосовано методи комплексного обстеження великих масивів худоби. У результаті при КЗДС відкрито племінну книгу цієї породи, замісником голови якої призначено В. П. Устьянцева. З 1930 р. учений завідував лабораторією годівлі та обміну речовин сільськогосподарських тварин новоствореного Всесоюзного інституту тваринництва. Відділом вівчарства започатковано роботу з удосконалення місцевих грубововнових овець. Застосовували їх схрещування з породами меринос-рамбульє, гемпшир та меринос-прекос. На початкових етапах у штаті відділу числився лише один фахівець – М. Ф. Щебеко-Соловійова та технік Б. К. Святненко [12, арк. 4]. Не вистачало коштів на будівництво вівчарні та придбання племінних тварин. У зв'язку з цим відділ не зміг розгорнути плідних наукових пошуків.

Відділом кормовиробництва та кормовикористання упродовж двох років завідував П. Д. Пшеничний, вивчав хімічний склад, перетравність і поживність кормів Правобережного

Лісостепу Київської області. Розробив принципи і методи спрямованого вирощування молодняку великої рогатої худоби. Слід відмітити, що навіть з переходом у селище Терезине відповідних умов для утримання тварин у перші роки створити не вдалося. Мізерне фінансування, відсутність нормальних приміщень для худоби – все це спричинило високий рівень захворюваності, зокрема на туберкульоз, та загибелі тварин. Незважаючи на це, вже в 1929 р. станцією на парувальні пункти було продано 20 бугаїв симентальської та білоголової української порід зі спадковим потенціалом молочної продуктивності не менше 3000 кг молока [12, арк. 10].

При КЗДС в 1929 р. організовано першу в УСРР зоогігієнічну лабораторію. Її фундатор, професор А. К. Скороходько доклав зусиль до становлення системних досліджень з зоогігієни утримання молодняку. Вивчив вплив температурного та вологісного режиму на ріст і здоров'я 3–6-місячних підсвинків. Перші досліди провів у 1929 р. разом із асистентом І. І. Невжинським. Оскільки події розгорталися в 30-ті роки минулого століття, пов'язані з посиленням політичного пресу в умовах тоталітарної держави та регулярними кадровими чистками на всіх її рівнях, основні засади розвитку науки – демократизм, незалежність від політики, грубо порушувалися. Це відобразилося і на діяльності КЗДС. Так, у 1930 р. А. К. Скороходька було звинувачено у причетності до спілки «Визволення України», арештовано та виселено до Архангельська. У лещатка каральної машини попав і професор В.П. Устьянцев, що скоріш за все стало причиною його передчасної смерті [4]. Від політичних репресій певною мірою постраждав і А. П. Редькін, оскільки 20 січня 1930 р. стан діяльності КЗДС обстежила спеціальна комісія у складі представників Наркомземсправ УСРР та Робіткому, яка виявила серйозні недоліки у її роботі. Зокрема, звернули увагу на те, що помешкання, в якому утримують велика рогата худоба, знаходилося в незадовільному стані. Не вжито належних заходів щодо реалізації молодняку великої рогатої худоби, що призвело до його захворюваності та загибелі. Відсоток смертності в 1928–1929 роках складав: по симентальській худобі – 66,8%, білоголовій українській – 65%. В акті обстеження КЗДС було вказано й на недоліки в роботі щодо надання допомоги місцевому населенню у справі колективізації [12, арк. 3]. За наказом НКЗ УСРР А. П. Редькіна за невміле керівництво науковою та господарською діяльністю дослідної станції звільнено з роботи, справу передано до прокуратури. У 1930 р. директором КЗДС призначено М. М. Алаб'єва.

В 1931 р. дослідній станції присвоїли назву Київської зональної молочно-м'ясної дослідної станції «Терезине» (КЗММДС). Зміна статусу дещо відбилася на її структурі та основних напрямках діяльності. У її складі організували сектори кормів і годівлі, молокознавства, селекції й розпліднення, відгодівлі. Зокрема, сектором молокознавства на чолі з Г. Г. Блоком здійснювалася робота за такими напрямками: 1) збільшення кормових ресурсів тваринництва; 2) науково-практичне обстеження молочної промисловості Правобережної України; 3) стандартизація техніки виробництва молочних продуктів; 4) здійснення виробничого контролю й оцінки молока.

Сектор селекції і розпліднення за керівництва О. А. Соловйова спрямовував свою роботу на: а) дослідження морфологічних і фізіологічних особливостей симентальської та білоголової української худоби; б) порівняльну характеристику молодняку обох порід; в) аналіз мінливості продуктивності симентальської худоби; г) вивчення лактаційної кривої білоголової української породи; д) розроблення стандартів для обох порід; е) виявлення тварин з видатними спадковими якостями; є) з'ясування мінливості живої маси телят при народженні; ж) дослідження мінливості вмісту відсотку жиру в молоці у симентальських корів під час лактації. О.А. Соловйов у 1-му томі держаної племінної книги (ДПК) симентальської худоби УСРР вперше дав характеристику її екстер'єрно-конституціональних та господарськи корисних якостей. Першочерговим завданням вважав збільшення жирномолочності корів на основі урахування фізіологічних факторів. Варто зазначити, що до першого тому ДПК симентальської худоби було занесено 3 бугаї та 41 корову, вирощених у племінному господарстві «Терезине» [4, 11]. З 1936 р. О. А. Соловйов перейшов на завідування кафедрою спеціальної зоотехнії Волюгодського молочно-інституту, де розвивав започатковані ним напрями: зростання вмісту

жиру і білка в молоці корів симентальської та білоголової української порід, поліпшення якості молока тощо.

У довоєнний період значний внесок у поліпшення племінних якостей терезинських сименталів здійснили професор М. А. Кравченко та зоотехнік-селекціонер Л. К. Соломенко, які в 1938 р. підготували перший план селекційно-племінної роботи з племінним стадом. Л. К. Соломенко розробив теоретичні питання оцінки плідників за якістю потомства, добору тварин за типом будови тіла, добору корів за власною продуктивністю. Брав участь у підготовці ДПК та удосконаленні генеалогічної структури симентальської породи. Саме за його вибором чемпіонку симентальської породи 1939 р. корову Альфу КС-264 (7761–3,91) осіменили спермою бугая Ратміра з Сичовського ДПР Смоленської області. Від цього поєднання у племзаводі одержали бугая Альрума КС-7, родоначальника високомолочної лінії сименталів [7].

Дослідною станцією також виконувалася селекційно-племінна робота з місцевими породами свиней. Виведено сальний тип свиней великої білої породи, добре пристосованих до кормових і кліматичних умов регіону, здатних вживати багато соковитих кормів. У довоєнні роки помітний внесок в удосконалення племінних якостей вітчизняних порід свиней здійснив М. І. Матієць, яким розроблено основи їх районування, добору за скороспілістю, а також вимоги до записів тварин у ДПК. Довів ефективність промислового схрещування маток великої білої породи з кнурами беркширської породи [9].

Сектор відгодівлі в 30-ті роки очолював М. А. Базилевич, спрямовуючи його дослідження на: 1) вивчення здатності окремих порід свиней та їх помісей до відгодівлі; 2) встановлення стандартних строків для окремих типів відгодівлі стосовно віку та вгодованості великої рогатої худоби; 3) визначення місця окремих кормів та комбикормів у раціонах годівлі свиней; 4) розробку основ відгодівлі молодняку великої рогатої худоби. М. А. Базилевич провів дослід з відгодівлі великої рогатої худоби на жомі з додаванням цукрової патоки та заміні ним концентрованих кормів, вивчив ефективність введення мінеральних добавок до раціонів при відгодівлі худоби на жомі та барді. Виконано ряд дослідів із силосування барди та відгодівлі молодняку на свіжій та кислій барді. Сектором кормів та годівлі у 1930–1935 роках завідував М. О. Староверов. У 1925 р. закінчив КВЗІ, після чого був направлений на НСГДС як технік по дослідній справі. З 1926 р. працював інструктором ДПК білоголової української худоби, був зарахований аспірантом на кафедру зоотехнії КСГІ. Навчання в аспірантурі поєднував з роботою на КЗДС, проводив колективні дослід з відгодівлі великої рогатої худоби та свиней. У 1930 р. призначений заступником директора з наукової частини дослідної станції, також працював на кафедрі годівлі КЗІ, а з осені 1932 р. переведений заступником директора по навчальній частині цього інституту [2]. Окрім силосування вивчали ефективність запровадження зеленого конвеєру та обґрунтували доцільність використання штучних пасовищ. Розробили районовані плани посіву кормових культур, запропонували орієнтовні дати висівання різних культур.

У 1935 р. дослідній станції присвоєно статус обласної науково-дослідної станції тваринництва. У довоєнний період досягнуто високого рівня молочної продуктивності, а також зростання чисельності худоби, завдяки чому «Терезине» посіло одне із перших місць серед племінних господарств Союзу. Так, за даними «Акту перевірки стану розвитку тваринництва» (від 20 жовтня 1936 р.) у господарстві виявлено в симентальській породі – 3 бугаїв, 80 корів, 10 нетелей, 4 бугайців і 26 теличок; у білоголовій українській – 2 бугаїв, 59 корів, 1 нетель, 4 бугайців, 20 телиць. Середній удій на фуражну корову становив 2166 кг молока. Продуктивність кращих тварин у симентальській породі була такою: Герта – 5–5208–3,71; Ідея 4–5218–3,58; Альмаруш 6–4905–3,95; Альфа 2–4140–3,37; у білоголовій українській породі – Героїня 8–5390–3,54; Грація 3–4297–3,48. У довоєнні роки в «Терезине» добилися збільшення виходу телят з 68% у 1932 р. до 94,7% у 1937 р. Поліпшилася якість племінного молодняку, вирощеного для продажу колгоспам і радгоспам. Якщо в 1934 р. тільки 27% молодняку було віднесено до класу еліта і 60% до першого класу, то в 1938 р. реалізовано 63% молодняку класу еліта і 34,6% першого класу [1]. Значний внесок у досягнення високих показників племінного

стада здійснив І. П. Березовський, який 20 років очолював племінне господарство «Терезине». У 1936 р. його відзначено орденом «Знак Пошани», а в 1939 р. – Орденом Трудового Червоного Прапора. Урядових нагород також удостоєні доярки: А. Г. Смоляна, М. П. Борозенець, Х. І. Войтенко і А. Л. Потіха, які досягли високих результатів у роздуюванні корів.

У 1941 р. наукову та виробничу діяльність дослідної станції перервано війною. Під час німецької окупації племгосп було практично знищено. Виробничі будівлі та тваринницькі ферми зруйновано, наукове обладнання пошкоджено. Науковці та спеціалісти героїчно захищали батьківщину на фронті. Як свідчать архівні матеріали, стадо племінного господарства «Терезине» евакуювали вглиб країни. Худоба була в дорозі 205 днів (з 3 липня до 25 грудня 1941 р.), її переганяли через Київську, Полтавську, Харківську та Воронізьку області, переправляли через Дніпро та Дон. Потім його розмістили в радгоспі «Хоперський піонер» Сталінградської області [4]. Відбудівлю виробничих споруд та тваринницьких ферм, відновлення наукової діяльності розпочали в червні 1944 р. У цей період дослідну станцію очолював І. О. Давидов, його заступником з наукової частини призначили К. І. Вересенка. У відновлювальні роботи дослідного господарства «Терезине» значний внесок зробив головний зоотехнік, а з 1945 р. замісник директора О. К. Булах, який забезпечив створення міцної кормової бази для тваринництва, сприяв зростанню продуктивності племінного стада. За принциповість і твердість у проведенні намічених заходів його нагородили Орденом Леніна і Орденом Трудового Червоного Прапора [9].

Як свідчать архівні матеріали, з евакуйованого стада (254 голови) у липні 1945 р. було повернуто лише 10 голів білоголової української породи (1 бугай та 9 корів) та 23 голови симентальської худоби (2 бугаїв і 21 корову). Значна кількість тварин загинула під час евакуації і не менша її частина, причому найбільш цінних, за розпорядженням Міністерства радгоспів СРСР залишена з метою поліпшення продуктивних якостей худоби Сталінградської області. У 1945 р. терезинське стадо поповнили чистопорідною симентальською худобою (4 бугаї, 74 корови і 19 гол. молодняку), отриманою із господарства Рейнсдорф (Верхня Сілезія). Утім, тварини виявилися хворими на туберкульоз і були ізольовані на окремій фермі. Загалом, поєднання двох груп тварин із різною спадковістю, зумовленою різними системами добору та підбору, кормовими та кліматичними умовами, сприяло високій життєздатності потомків [21].

Племінну роботу з білоголовою українською породою здійснювали М. О. Староверов та К. С. Бірюкова на основі запровадження перспективного планування по Бородянському ДПР та поліпшення порідних якостей худоби поза зоною його діяльності. Впроваджено низку організаційно-зоотехнічних заходів, спрямованих на зростання надоїв молока, відсотку жиру та живої маси тварин. Це, зокрема, бонітування худоби, вибракування бугаїв, що не відповідали стандартам, проведення оцінки плідників за лактуючими дочками з урахуванням конкретних умов годівлі й утримання, замовне парування.

Заходи племінного вдосконалення симентальської породи, створення на її основі нового зонального типу розробляли М. А. Кравченко, К. І. Вересенко, М. О. Староверов. Проводилася робота з подальшої генеалогічної структуризації стада, складання схем підбору тварин з типізації відповідних ліній тощо. У 1945–1946 роках М. А. Кравченко та М. О. Староверов розробили перспективний план селекційно-племінної роботи зі стадом, покладений в основу роботи з породою в перші післявоєнні роки. Менш ніж за 7 років племінне стадо було повністю відновлено. На початку 1951 р. загальне поголів'я племінної частини складало 488 гол., у тому числі 302 гол. симентальської породи (плідників – 5, корів – 112, молодняку – 185) та 186 гол. білоголової української породи (плідників – 3, корів – 60, молодняку – 123). Для надання допомоги колгоспам і радгоспам із племгоспу «Терезине» з 1951 р. щорічно продавали по 100 гол. племінних тварин. Однак несприятливі умови евакуації та реєвакуюції худоби, нестача кормів у перші роки відбудови не змогли не відобразитися негативно на її продуктивних якостях, передусім, знизився середній удій, але разом із зміцненням кормової бази господарства з року в рік зростав. Так, якщо у 1947 р. він склав 2587 кг молока, то у 1948–4018, у 1949–4531, у 1950–4574 кг, однак рівня 1937 р. (4707 кг) на цьому етапі досягти так і не вдалося [21, арк.

12–13]. Вирішальне значення у підвищенні молочної продуктивності стада мало впровадження індивідуального роздоювання корів, ініціатором якого були бригадир Ф. Г. Висіцький та зоотехнік О. К. Булах. У 1951 р. за одержання від 54 корів у середньому по 5741 кг молока з вмістом жиру 215 кг бригадиру Ф. Г. Висіцькому, скотареві Ф. К. Вакулянчику, дояркам К. Д. Тазаєвій та О. М. Гарбузюк присвоєно почесне звання Героя Соціалістичної Праці [7]. Важливого значення надавали запровадженню стійлово-лагерного утримання худоби. М. О. Староверовим розроблено схеми зеленого конвеєра, що також позитивно відобразилося на молочній продуктивності корів.

Відділом свинарства проводилася робота з удосконалення свиней великої білої породи та подільської чорно-рябої групи. Загальне поголів'я подільської чорно-рябої групи дослідного господарства було представлено 22 основними матками, 12 матками на випробуванні, 4 кнурами та 183 гол. молодняку; великої білої породи – 22, 8, 3, 147, відповідно. Питання вдосконалення подільської чорно-рябої групи свиней, яке спрямовувалося на виведення споріднених груп свиней з більш високою скороспілістю та оплатою корму, розробляли А. І. Виноградський та С. Т. Сулима. Роботу проводили не лише в дослідному господарстві, а й господарствах Житомирської та Кам'янець-Подільської областей [9].

Співробітниками відділу вівчарства Д. К. Міхновським та М. А. Тирловим здійснювалася робота з удосконалення породи прекос на базі Канівського ДПР, а згодом і дослідного господарства «Терезине», до якого в 1945 р. завезли 13 овець з племінного господарства «Тростянець». У 1949 р. надійшла партія ярка цієї породи у кількості 100 гол. із Ростовської області. Для подальшого вдосконалення якостей вовни маток стада спаровували з баранами породи прекос, завезеними з племгоспу «Москаленський» Омської області. У подальшому поголів'я, яке в 1951 р. складалося із 158 маток, 5 баранів та 261 гол. молодняку, збільшувалося на основі власного відтворення [20]. Здійснювалася робота з удосконалення племінних якостей грубововнових овець гірськокарпатських районів Закарпатської, Станіславської, Дрогобицької та Чернівецької областей. Перевагу надавали міжпорідному схрещуванню, оскільки за специфічних природних та кліматичних умов розведення мериносових, м'ясововнових і м'ясних порід було недоцільним. До селекційного процесу залучали цигайську породу, що вирізнялася своєю витривалістю, невимогливістю, структурою вовни, здатною зменшити шкідливий вплив вогкого та прохолодного клімату.

Відділом зоогієни проводилися дослідження з вирощування телят за різних температурних умов і розроблення заходів з їх збереження. За рішенням Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раді Народних комісарів СРСР від 30 червня 1944 р. А. К. Скороходька відновлено на посаді завідувача кафедрою зоогієни КВІ. Він знову очолив зоогієнічну лабораторію дослідної станції, вивчав газоенергетичний обмін, імунобіологічний стан, а також азотистий і мінеральний обмін у молодняку великої рогатої худоби, вирощеного за нормальних і низьких температур [4]. Істотних здобутків досягнуто відділом годівлі, який до 1950 р. очолював М. О. Староверов, а після його переведення в Український НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР Ф. П. Соколов. Розроблено основи вирощування молодняку на повноцінних та надмірних раціонах грубих і соковитих кормів. Вивчено його ріст й розвиток при згодовуванні кукурудзяного силосу з метою усунення мінерального дефіциту раціонів.

Президія Академії наук УРСР 15 жовтня 1948 р. прийняла рішення щодо створення у складі Відділу сільськогосподарських наук постійно діючої комісії з тваринництва. У 1951 р. на її базі сформували сектор тваринництва, основне завдання якого полягало в удосконаленні теорії породотворення, розробці наукових основ вирощування молодняку, питань фізіології та біології відтворення тощо. Відповідно до постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР № 524 від 10 травня 1956 р. «Про заходи по поліпшенню роботи науково-дослідних установ по сільському господарству» Президія Академії наук УРСР постановила вважати закритим Відділ сільськогосподарських наук. Сектор тваринництва об'єднали з Київською дослідною станцією тваринництва «Терезине» (КДСТ) і перевели у підпорядкування НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР [9]. Керівництво станцією здійснювали В. М. Дзюбанов (директор) та

П. І. Омельченко (заступник директора з наукової роботи). Визначено основні напрями її діяльності: вдосконалення продуктивних і племінних якостей тварин; обґрунтування норм і раціонів їх годівлі та відгодівлі; пошук оптимальних способів заготовлі, зберігання та підготовки кормів до згодовування, збереження повноцінності кормів і зниження витрат при зберіганні; розробка зоогієнічних нормативів утримання й експлуатації тварин для забезпечення зростання продуктивності праці та зниження матеріальних затрат на одиницю продукції; розроблення прийомів і методів відтворення поголів'я та цілеспрямованого вирощування молодняку тощо. Згідно до намічених напрямів у складі дослідної станції функціонувало 5 відділів (скотарства, свинарства та птахівництва, вівчарства, годівлі сільськогосподарських тварин, кормовиробництва) та 3 лабораторії (хімічна, зоогієни, біології розмноження сільськогосподарських тварин). Станція обслуговувала господарства Київської, Житомирської та Черкаської областей. Науковці КДСТ здійснювали методичне керівництво племінною роботою з великою рогатою худобою, свинями та вівцями в 264 колгоспах і радгоспах Тарашанського, Білоцерківського, Васильківського та Тетіївського виробничих управлінь Київської області. У зоні діяльності дослідної станції надавали систематичну допомогу ДПР ВРХ (Переяслав-Хмельницькому з розведення симентальської породи, Бородянському і Черняхівському – білоголової української породи, Дунаєвецькому – чорно-рябої породи).

Колективом КДСТ розроблено основні положення з організації племінної справи на тваринних фермах, методик у складанні плану племінної роботи на племінних фермах ВРХ. Запропоновано рекомендації щодо боротьби з яловістю корів, затверджені Міністерством сільськогосподарства УРСР. У 1956 р. організовано Державну станцію штучного осіменіння, яка постачала господарствам сім'я кращих племінних плідників. Як і на попередніх етапах, основні зусилля спрямовувалися на вдосконалення порід ВРХ. Завідування відділом скотарства здійснювали: Х. І. Класен, а згодом В. Ю. Недава. Значною віхою цього періоду було отримання в 1958 р. племінним господарством «Терезине» статусу племзаводу. Терезинські симентали належали до важкого молочно-м'ясного типу, відзначалися широкою спиною, об'ємними грудьми, міцними кінцівками. Жива маса в деяких первісток досягала 720 кг. За своїми продуктивними якостями тварини відповідали вимогам класу еліта та еліта-рекорд [10, 13]. У племінному заводі «Терезине» було створено видатні лінії Альрума 49, КС-7, Ципера 085 КС-8, Кодекса КС-221 та Біяка 838 КСМ-127. Зокрема, у грудні 1964 р. Сільськогосподарська комісія під керівництвом академіка М. Д. Потьомкіна високо оцінила індивідуальні та племінні якості лінії Кодекса. Понад 50 висококласних бугаїв-потомків Кодекса використовувалися на станціях штучного осіменіння Київської, Вінницької, Харківської, Полтавської, Чернігівської та Черкаської областей [6]. Інтенсивне використання видатних плідників та закладення нових високопродуктивних ліній слугувало вирішальним важелем якісного вдосконалення симентальської породи. В. Ю. Недавою для визначення племінних якостей плідників запропоновано враховувати показники оплати корму молоком у їхніх дочок. У зв'язку з широким запровадженням методів штучного осіменіння першочергового значення надавали випробуванню плідників за якістю потомства. В 1964 р. В. Ю. Недавою, Х. І. Класеном, К. С. Бірюковою було оцінено за продуктивністю дочок 23-х бугаїв симентальської породи, які використовувалися в зоні діяльності дослідної станції [8].

Згідно з державними директивами проводили великомасштабний експеримент, спрямований на зростання жирномолочності симентальської худоби на основі використання помісних джерсейських бугаїв. Дослідження з вивчення ефективності схрещування симентальської та джерсейської порід виконувалися в племгоспі «Терезине», а також в 4-х колгоспах і 2-х радгоспах Білоцерківського району та радгоспі Пустоварського цукрокомбінату Тетіївського району Київської області [4].

Дослідною станцією здійснювалося методичне керівництво племінною роботою з поліпшення білоголової української породи в господарствах Київської, Житомирської та Хмельницької областей. Перш за все, це позначилося в організації діяльності Ради з породою, складанні перспективних планів роботи по ДПС і провідним господарствам. До 1952 р. в зоні діяльності

КДСТ породу поліпшували методами внутрішньопорідної селекції на основі лінійного розведення, цілеспрямованого добору і підбору з урахуванням поєднуваності ознак у потомстві, інтенсивного роздоювання корів. Стадо розвивалося за двома основними лініями: Жаргуна КК-5 і Лимона КК-1. У дослідному господарстві створено ряд високопродуктивних родин, зокрема Принцеси КК-6 (5–6383–3,60), Гери КК-211 (11–5428–3,49), Маньки КК-3 (11–3967–3,49), Магnezії КК-15 (8–4802–3,29) та ін. В умовах кращої годівлі корови за надоєм дещо поступалися ровесницям інших порід, що зумовлювалося їхньою непридатністю до споживання та асиміляції великої кількості кормів [10]. Недостатня кількість поголів'я цієї породи призводила до вимушеного спорідненого парування, що впливало негативно на темпи якісного поліпшення стада. В подальшому перевагу надавали ввідному схрещуванню з симентальською, чорно-рябою і червоною естонською, бурою латвійською, а згодом і голландською породами. К. С. Бірюковою доведено ефективність ввідного схрещування, яке дало змогу дещо поліпшити екстер'єр білоголової української породи, збільшити молочну продуктивність на 5–7%, вихід молочного жиру – на 5–8%, живу масу – на 5–10%. Важливе значення приділяли оцінці за якістю потомства плідників, що сприяло виявленню найбільш цінних із них та закладенню нових високопродуктивних ліній. У 1973 р. Міністерство сільського господарства УРСР апробувало лінії Марта ВКК-35 та Фікуса 491 КК-122, Лебедя 219 ВКК-34 [15].

У післявоєнні роки дослідною станцією започатковано племінну роботу з чорно-рябою породою великої рогатої худоби, яка поряд із розширенням зони її розведення та створенням племінної бази, полягала у зростанні жирномолочності на основі насичення родоводів спадковістю плідників жирномолочних ліній – голландської (Ауке 907039, Султан, Крон-Ювель, Аннас Адема) та чорно-рябої естонської порід (Ліндберг Н 2363, П'ярт Н 2505, Негус), уральського відріддя. З метою зростання жирномолочності худоби застосовували схрещування з чистопорідними та помісними плідниками джерсейської породи. Вивчали ефективність схрещування самок чорно-рябої породи з бугаями голландської породи. Переважна частина маточного поголів'я належала до ліній та споріднених груп Аннаса Адема, Доуве та Рутьєса Едуарда. З лінії Аннаса Адема здебільшого використовували дочок та внучок плідників Діллі Готфріда КГ-56, із спорідненої групи Доуве – дочок та внучок Класа КГ-40, які значно поліпшили продуктивність стада [3].

Починаючи з 60-х років минулого сторіччя набуло поширення промислове схрещування, як важливий резерв зростання м'ясної продуктивності та ефективності виробництва яловичини. Співробітники відділу скотарства для вдосконалення м'ясних якостей білоголової української породи, схрещування її з симентальською худобою. Доведено ефективність схрещування симентальської та герефордської порід. У 1955 р. до дослідного господарства завезено чистопорідного бугая породи герефорд для осіменіння корів товарної групи. У листопаді 1962 р. завезли 31 племінну телицю та 9 герефордських плідників із Англії, придбали 30 телиць казахської білоголової породи та 15 помісей третього та четвертого покоління за герефордом у племінному радгоспі «Покровський». Цього ж року організували ферму-репродуктор породи герефорд, де вирощували висококласних племінних бугайців для продажу державним станціям штучного осіменіння правобережної частини Лісостепу і Полісся УРСР. У 1957–1958 роках В. М. Дзюбановим і Л. С. Лебедєвим розпочато роботу зі створення м'ясної групи худоби на основі схрещування симентальської, білоголової української та казахської худоби з бугаями породи герефорд. Розроблено рекомендації для зони Лісостепу і Полісся УРСР зі схрещування низькомолочних порід із герефордськими бугаями. Відпрацьовано систему інтенсивного вирощування та відгодівлі помісного молодняка [13].

Об'єднаний відділ свинарства та птахівництва на чолі з П. І. Омельченком сформував племінні стада свиней великої білої породи і ландрас, а також стадо курей породи нью-гемпшир. Л. Д. Олексієнко та Н. В. Черкаська вивчали біологічні і продуктивні ознаки порід ландрас і великої білої, розробляли ефективні способи їх використання для збільшення виробництва свинини. Довели ефективність промислового схрещування маток великої білої породи з

ландрасами у виробничих умовах. Зокрема було встановлено, що за однакової годівлі й утримання плодючість помісних тварин зростає в середньому на 11%. І. М. Бутковським розроблено спосіб вирощування курчат на м'ясо на основі вирощування курчат породи нью-гемпшир в дослідному господарстві КДСТ і комплектування племінного стада курей [18]. Відділом вівчарства на чолі з М. О. Тирловим розроблено систему ведення вівчарства в умовах інтенсивного землекористування господарствами правобережного Лісостепу УРСР. Племінну роботу спрямовували на створення типу овець м'ясо-вовнового напрямку продуктивності, оскільки отримання вовни, як єдиного виду продукції, було нерентабельним. У даному регіоні найбільш вигідною в економічному відношенні була порода прекокс, яка поєднувала у собі високі м'ясні якості із задовільною вовною продуктивністю в умовах напівстійлового утримання з використанням силосу як основного корму [16, 17].

Відділом годівлі на чолі з Г. В. Танцуровим вивчалася ефективність використання сечовини при її згодовуванні з силосом для пошуку оптимального поєднання поживних речовин у раціоні, яке б забезпечило найбільш повну утилізацію азотистих компонентів корму. Л. Ф. Некрасовою та підпорядкованим їй відділом кормовиробництва розроблялися методи збільшення вмісту протеїну в кормах на основі поліпшення асортименту, сортового складу, поєднання високоврожайних, але малобілкових культур з менш врожайними, багатими на протеїн, застосування добрив та ін. [15]. Лабораторія зоогієни, завідування якою здійснював К. О. Бахмет, вивчала вплив умов утримання на здоров'я і продуктивність тварин, розробляла ефективні системи вентиляції тваринницьких приміщень.

У 1956 р. при КДСТ відкрили лабораторію з біології відтворення тварин, яку очолив талановитий учений у галузі репродуктивної біотехнології І. В. Смирнов. Науковцями підрозділу відпрацьовано ряд технологічних рішень щодо удосконалення методу довготривалого зберігання сперми, техніки штучного осіменіння. Так, Г. С. Шарапою та О. І. Пантюховою запропоновано ефективні способи зростання запліднюваності корів на основі вивчення анатомо-фізіологічних особливостей їх репродуктивних органів. М. А. Дмитрашом запроваджено у виробництво більш досконалу технологію отримання і зберігання сперми бугаїв. В. М. Дорошковым розроблено методи зростання плодючості свиней на основі вивчення вікових фізіологічних особливостей їх статевої функції та ін. [13, 14, 19].

До 1975 р. КДСТ «Терезине» знаходилася у підпорядкуванні НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР, а з 1 січня 1976 р. її було реорганізовано у відділ впровадження досягнень науки у виробництво новоствореного згідно з постановою Державного Комітету Ради Міністрів СРСР по науці і техніці від 8 квітня 1975 р. № 21 та Ради Міністрів УРСР від 10 вересня 1975 р. № 429 Українського НДІ розведення і штучного осіменіння великої рогатої худоби. Першим директором інституту призначено завідувача відділу великої рогатої худоби КДСТ «Терезине» В. Ю. Недаву [4]. Керівництво відділом здійснював відомий фахівець у галузі годівлі сільськогосподарських тварин В. М. Щербаков. Науковці відділу приймали активну участь в удосконаленні симентальської, білоголової української та чорно-рябої порід; великої білої, миргородської та інших порід свиней; розроблення норм та раціонів годівлі; поліпшення кормової бази, вивчення хімічного складу та поживності місцевих кормів; удосконалення технології утримання худоби; інтенсифікації відтворення поголів'я. Зокрема, зусилля спрямовувалися на виведення української червоно-рябої молочної породи на основі схрещування симентальської та голштинської порід. Використовували тварин симентальської породи переважно 3-х генеалогічних ліній: Сигнала 4863, ЧС-239 (75%); Визова 6925, ЧС-690 (15%); Лебеда 8201 (5%). Закуплено більш ніж 2000 спермодоз плідників голштинської породи, зокрема Імпрувера 471, Сеула 628, Еклза 327, Ріджеса 174, Тексела 172. Активну участь у виведенні нової породи взяли І. М. Павліченко, Л. М. Бусол, М. І. Головатюк та ін. [19]. На основі поєднання спадковості голштинської породи з вітчизняною чорно-рябою худобою, уже поліпшеною голландською, проводили роботи зі створення української чорно-рябої молочної породи. Схемою відтворного схрещування було передбачено отримання тварин кінцевих генотипів із часткою спадковості голштинської породи 62,5–75%. Учені відділу (Ю. П. Стрикало,

М. Л. Мазуренко, М. С. Пелехатий, А. І. Коваль, І. М. Кудлай та ін.) взяли участь у виведенні нової породи та її структурних формувань: центрально-східного внутрішньопорідного і київського заводського типів, заводських ліній Монтфреча 91779 КЧП-540 та Суддина 169 [9]. З метою селекційно-генетичного вдосконалення білоголової української породи її схрещували зі спорідненою гронінгенською породою, що відзначалася більш високими племінними якостями.

Для вдосконалення місцевих порід свиней З. О. Леонт'євою вивчено комбінаційну поєднуваність заводських ліній кнурів миргородської породи та породи ландрас з матками великої білої породи при вирощуванні гібридних свиней. Здійснювалася робота з удосконалення ліній великої білої породи в напрямі зростання плодючості, молочності та відгодівельних якостей молодняку (Л. Д. Олексієнко). Н. В. Черкаською проведено роботу з удосконалення ліній породи ландрас в напрямі зростання їхньої м'ясності [9].

Відділом запропоновано типові проекти будівель з елементами комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів на спеціалізованих тваринницьких фермах, що забезпечують мінімальні затрати праці (В. М. Щербаков, М. П. Чайка, В. С. Пономаренко та ін.). Питання вдосконалення технології утримання племінної молочної худоби вивчав Л. С. Лебедев. Низку наукових розробок з кормовиробництва та зміцнення кормової бази представлено В. М. Щербаковим, І. С. Петрушею, О. П. Лазаревичем, І. В. Ясинецькою, О. М. Поповою, О. І. Карнацькою, Г. П. Квіткою, П. Ф. Тараном. Зокрема, вивчено вуглеводно-лігнінний комплекс кормів Правобережного Лісостепу УРСР. Обґрунтовано ефективність використання сої в годівлі худоби, відпрацьовано технологію її обробітку та ведення первинного насінництва. Розроблено технологію виготовлення моно кормів та їх використання в годівлі молочної худоби. Запропоновано удосконалені системи виробництва зелених кормів для молочних комплексів в умовах Лісостепу УРСР [19].

З 1 жовтня 1986 р. відділ впровадження досягнень науки у виробництво реорганізовано на лабораторію систем ведення тваринництва в Київській області. Завідування лабораторією у різні роки здійснювали М. М. Пономаренко, М. Ф. Дудка, Ю. П. Стрикало, І. М. Кудлай. Значний внесок у роботу лабораторії здійснили Т. В. Засуха, Л. Т. Гиренко, А. І. Карнацька, Л. Д. Олексієнко, А. П. Лазаревич, Я. Я. Махаринський, Г. Н. Попова, І. М. Павліченко, М. О. Герасименко, А. І. Коваль, І. С. Старостенко, Н. Г. Черняк та ін. [4].

Висновки. Проведено історичну реконструкцію та періодизацію становлення зоотехнічного відділу ККСГДС та її правонаступників. Перший період (1921–1929) – організація відділу та започаткування дослідів із силосування кормів, відгодівлі худоби, визначення ефективності створення штучних пасовищ. Другий період (1929–1944) – становлення КЗДС, а згодом КЗММДС, пов'язаний із постановкою системних досліджень з розведення, годівлі й утримання тварин, кормовиробництва та зоохіманалізу. Для третього періоду (1945–1951), відновлення напрямів наукової діяльності дослідної станції, характерним є формування племінних стад худоби, відбудова та комплектування будівель, знищених у роки Другої Світової війни. Четвертий період (1951–1956) ознаменувався об'єднанням дослідної станції з сектором тваринництва Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР. П'ятий період (1956–1975) є періодом організації КДСТ та її підпорядкуванням НДІ інституту тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР, започаткування нових наукових напрямів (біологія відтворення сільськогосподарських тварин). Останній період (1976–1986) характеризується реорганізацією дослідної станції на відділ впровадження досягнень науки у виробництво та лабораторію ведення систем тваринництва в Київській області Українського НДІ розведення та штучного осіменіння великої рогатої худоби.

Аналіз наукової діяльності зоотехнічного відділу та утворених на його базі дослідних підрозділів засвідчив, що її вчені є авторами багатьох теоретичних розробок, які знайшли практичне застосування у галузі тваринництва колишнього СРСР та УРСР. Їх зусиллями розроблено регіональні систему та методику селекційно-племінної роботи на основі викорис-

тання методів внутрішньопорідної селекції та обґрунтування ефективності міжпорідного схрещування як дійового засобу порідного вдосконалення. Взяли участь у створенні нових порід спеціалізованої молочної худоби та її структурних формувань. Запропоновано оптимальні норми й раціони годівлі та відгодівлі різних видів і вікових груп тварин. Визначено хімічний склад та поживну цінність кормів Правобережного Лісостепу УРСР та способи зростання їх продуктивної дії. Удосконалено кормову базу тваринництва на основі розробки технологій силосування кормових культур, запровадження комплексу заходів, спрямованих на зростання виробництва протеїну в кормах, схем зеленого конвеєру.

Ученими дослідної станції здійснено вагомий внесок у розвиток методологічних основ зоотехнічної науки, який позначився у розробці ефективних методів оцінки племінної цінності тварин, методу спрощеного бонітування худоби, методики ввідного схрещування порід, методу запобігання дефектності вовни, методів спрямованого виховання і стимуляції розвитку функції живлення та обміну речовин у молодняку, способів зростання коефіцієнта корисної дії корму, методів визначення вмісту жиру в молоці та вовні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Акти перевірки стану розвитку тваринництва та запису до державної племінної книги по районах області (25 червня 1936 р.-20 жовтня 1936 р.). *Державний архів Київської області (ДАКО)*. Ф. 354. Оп. 1. Спр. 5472. 182 арк.

2. Бородай І. С. Київська дослідна станція тваринництва. До історії організації та діяльності. *Київська старовина*. 2009. № 3. С. 34–42.

3. Буркат В. П., Бородай І. С. Історичні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України : монографія. Київ : Аграрна наука, 2006. 584 с.

4. Буркат В. П., Бородай І. С. Нариси з історії інституту : монографія. Київ : Аграрна наука, 2008. 556 с.

5. Дело о мероприятиях по развитию скотозаводства в губернии за 1916–1917 гг. *Державний архів Київської області (ДАКО)*. Ф. 1240. Оп. 3. Спр. 164. 68 арк.

6. Дзюбанов В. М., Недава В. Ю. Заводська лінія бугая Кодекса. *Тваринництво України*. 1965. № 10. С. 43–45.

7. Дзюбанов В. М., Алексеенко Л. Д., Артюх А. С. Киевская опытная станция животноводства «Терезино» : монографія. Москва : Колос, 1965. 247 с.

8. Дзюбанов В. М., Недава В. Ю. На племзаводі «Терезино». *Тваринництво України*. 1967. № 10. С. 29–31.

9. Зубець М. М., Бородай І. С. Київська дослідна станція тваринництва «Терезине»: історія, здобутки, вчені : монографія. Вінниця, 2011. 208 с.

10. Кравченко М. А. Племінна робота з породами великої рогатої худоби. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Урожай, 1970. 328 с.

11. Матеріали об опытній роботі зоотехнічних станцій (19.01.1928–31.03.1930). *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО)*. Ф. Р-27. Оп. 9. Спр. 607. 64 арк.

12. Матеріали обслідування Київської зоотехнічної станції (17.09.1929–30.12.1929). *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО)*. Ф. Р-27. Оп. 10. Спр. 528. 42 арк.

13. Оперативный отчет о проведенной работе за 1958 год / М-во с.-х. УССР, Укр. акад. с.-х. наук. Киевск. опытн. станция животноводства. Терезино, 1959. 212 с.

14. Отчет о научно-исследовательской работе за 1969 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1970. 256 с.

15. Отчет о научно-исследовательской работе Киевской опытной станции животноводства за 1967 год. Терезино, 1968. 274 с.

16. Отчет о научно-исследовательской работе за 1971 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1972. 285 с.

17. Отчет о научно-исследовательской работе за 1972 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1973. 302 с.
18. Отчет о научно-исследовательской работе за 1973 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1974. 326 с.
19. Отчет о научно-исследовательской работе за 1976–1980 гг. / Мин-во с.-х. УССР, Укр. научн.-исслед. ин-т разведения и искусственного осеменения крупного рогатого скота. Н. Александровка, 1981. 386 с.
20. Особова справа Д. К. Михновського. *Державний архів Києва (ДАК)*. Ф. 357. Оп. 3. Спр. 55. 13 арк.
21. Характеристика экспериментального хозяйства «Терезино» Киевской научно-исследовательской станции животноводства (декабрь 1951 г.). *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО)*. Ф. 2. Оп. 8. Спр. 9063. 56 арк.

REFERENCES

1. Akty perevirky stanu rozvytku tvarynnyctva ta zapysu do derzhavnoji plemninnoji knyghy po rajonakh oblasti (25 chervnja 1936 r. 20 zhovtnja 1936 r.) – Acts of inspection of the state of development of animal husbandry and entry in the state studbook by districts of the region (June 25, 1936 – October 20, 1936). *Derzhavnyj arkhiv Kyjivskoj oblasti (DAKO) – State Archives of Kyiv region (SAKR)*. 354. 1. 5472:182 (in Ukrainian).
2. Borodai, I. S. 2009. Kyivska doslidna stanciya tvarynnyctva. Do istorii orhanizatsii. – Kyiv Experimental Station of Animal Husbandry – To history of organization and activity. *Kyjivska starovyna – Kyiv antiquity*. 3:34–42 (in Ukrainian).
3. Burkat, V. P., and I. S. Borodai. 2006. *Istorychni aspekty rozvytku teorii selektsii u skotarstvi Ukrainy – Historical aspects of the development of breeding theory in Ukraine*. Kyiv. 584 (in Ukrainian).
4. Burkat, V. P., and I. S. Borodai. 2008. *Narysy z istorii instytutu – Essays on the history of the institute*. Kyiv, 556 (in Ukrainian).
5. Delo o meroprijatijah po razvitiju skotozavodstva v gubernii za 1916–1917 gg. – The case of measures for the development of cattle breeding in the province for 1916–1917. *DAKO – SAKR*. 1240. 3. 164:68 (in Russian).
6. Dzubanov, V. M., and Yu. V. Nedava, 1965. Zavodsjka linija bughaja Kodeksa – Factory line of bull Codex. *Tvarynnyctvo Ukrainy – Livestock of Ukraine*. 10:43–45 (in Ukrainian).
7. Dzubanov, V. M., and L. D. Alekseenko, A. S. Artjuh. 1965. *Kievskaja opyt'naja stancija zhivotnovodstva «Terezino» – Kiev experimental station of animal husbandry "Terezino"*. Moskva. 247 (in Russian).
8. Dzubanov, V. M., and Yu. V. Nedava. 1967. Na plemzavodi «Terezyno» – At pedigree plant "Terezino". *Tvarynnyctvo Ukrainy – Livestock of Ukraine*. 10:29–31 (in Ukrainian).
9. Zubecj, M. M., and I. S. Borodai. 2011. *Kyjivsjka doslidna stancija tvarynnyctva «Terezynе»: istorija, zdobutky, vcheni – Kyiv Research Station of Animal Husbandry "Terezine": history, achievements, scientists*. Vinnycja. 208 (in Ukrainian).
10. Kravchenko, M. A. (ed.). 1970. *Pleminna robota z porodamy velykoji roghatoji khudoby – Breeding work with breeds of cattle*. 2-e vyd., pererob. i dop. Kyiv, Urozhaj. 328 (in Ukrainian).
11. Materialy ob opytnoj rabote zootehničeskich stancij (19.I.1928 – 31.III.1930) – Materials on the experimental work of zootechnical stations (19.I.1928 – 31.III.1930)]. *Central'nij derzhavnij arhiv vishhij organiv vladi i upravlinnja Ukraini (CDAVO) – Central State Archive of the Supreme Bodies and Administration of Ukraine (CSASB)*. 27. 9. 607:64 (in Russian).
12. Materialy obsliduvannja Kyjivskoj zootehničnij stanciji (17.IKh.1929 – 30.KhII.1929) – Materials of the survey of the Kyiv Zootechnical Station (17.IX.1929 – 30.XII.1929). *CDAVO – CSASB*. 27. 10. 528:42 (in Ukrainian).

13. 1959. *Operativnyj otchet o provedennoj rabote za 1958 god – Operative report on the work carried out for 1958*. M-vo s.h. USSR. Ukr. akad. s-h nauk. Kievsk. opytn. stancija zhivotnovodstva "Terezino". 212 (in Russian).
14. 1970. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1969 god – Research report for 1969* / Juzhn. otd. VASHNIL. Nauchn.-issled. in-t zhivotnovodstva Lesostepi i Poles'ja USSR. Terezino. 256 (in Russian).
15. 1968. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote Kievskoj opytnoj stancii zhivotnovodstva za 1967 god – Report on the research work of the Kiev experimental station of animal husbandry for 1967*. Terezino. 274 (in Russian).
16. 1972. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1971 god – Research report for 1971*. Terezino. 285 (in Russian).
17. 1973. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1972 god – Research report for 1972*. Terezino. 302 (in Russian).
18. 1974. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1973 god – Research report for 1973*. Terezino. 326 (in Russian).
19. 1981. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1976–1980 gg. – Research report for 1976–1980*. N. Aleksandrovka. 386 (in Russian).
20. Osobova sprava D. K. Mykhnovsjkogho – Personal case of D. K. Mikhnovsky. *DAK – SAK*. 357. 3. 55. 13 (in Ukrainian).
21. Harakteristika jeksperimental'nogo hozjajstva «Terezino» Kievskoj nauchno-issledovatel'skoj stancii zhivotnovodstva (dekabr' 1951 g.) – Characteristics of the experimental farm "Terezino" of the Kiev Research Station of Animal Husbandry (December 1951). *CDAVO – CSASB*. 2. 8. 9063:56 (in Russian).

Одержано редколегією 18.04.2022 р.

Прийнято до друку 26.07.2022 р.